

Mi az a „turáni“?

Irta Pröhle Vilmos dr.

I.

A šumérok nyelve és írása.

Munkácsi Bernát egy igen takaros dolgozatában¹⁾ a šumér kérdést illetőleg többek között a következő megjegyzést teszi: „Csak miután a külföldön teljesen elvesztette hitelét, irányult a šumér-altáji rokonság eszméjére hazánkban is a figyelem; de az ez alapon létrejött irodalmi munkásság számbavehető eredménnyel a šumérra vonatkozó ismereteket nem gyarapította.“

Šumér tanulmányaim eredményeiről szóló eme rövid beszámolómban a kérdés irodalmának kritikájába nem bocsátkozom, csak azt kívánom mindjárt megállapítani, hogy Munkácsinak igaza van. A šumér nyelv hovatarozásának a kérdése úgy a külföldön, mint nálunk is holt pontra jutott, amit elég ékesen bár, de kissé fölényes lemondással ismer el S. Langdon is, mikor „A Sumerian Grammar and Chrestomathy„ című igen érdemes munkájának a bevezetésében²⁾ a következőképen nyilatkozik: A šumérnak a babilóniai és aszíriai műveltségre való döntő befolyása az utóbbi időkben oly nyilvánvalóvá lett, hogy a šumerológiát a babilóniai nyelv, sőt babilóniai vallás, törvényhozás, irodalom és művészet teljes megértése szempontjából nélkülözhetetlennek kell tekintenünk. Magamnak nincs elméletem ennek az érdekes népnek nyelvi hovatarozandóságát illetőleg. Tanulmányaim negatívus eredménye az a meggyőződés, hogy se a kaukázusi, se az árja, se a sémi nyelvcsoporthoz nincs rokonsági viszonyban.“

Mindenesetre tiszteletreméltó ez az őszinteség s a tartózkodó önmérséklet, amelyet elárul; de Langdonnak azzal a mondatával,

¹⁾ Egyetemes Irodalomtörténet IV. Az ural-altáji népek. Bevezetés.

²⁾ A Sumerian Grammar and Chrestomathy etc. by Stephen Langdon. Paris, Librairie Paul Geuthner, 1911.

amellyel fentebbi megjegyzését kitoldja, már nem tudok egyetérteni. A kérdéses mondat eredetiben így szól: „This side of the problem has not occupied my attention as the futility of such efforts is at once apparent,“ ami magyarul így hangzik: „A kérdésnek ez az oldala (t. i. a šumér nyelv hovatarozásának problémája) nem foglalta le figyelmemet, mivel az ilyen erőlködések jelentéktelensége az első pillanatra szembeötlő.“

Készséggel elismerem, hogy a tudomány szempontjából „futilitly“, hogy a šumér nyelv rokonságban van-e, vagy nincs a kaukázusi, árja, vagy sémi nyelvekkel, vagy bármely más nyelvcsoporthal: de az már tudományos szempontból sem mindegy, hogy vajjon találunk-e olyan, jelenleg behatóan tanulmányozható és részletesen megismerhető nyelvet, amely a šumérhoz legalább megközelítőleg olyan viszonyban van, mint a mai német irodalmi nyelv a codex argenteus gót nyelvéhez, vagy a héber az asszírjai nyelvhez; mert az ilyen nyelvnek ismeretével felszerelt šumérológus nem egyszer könnyedén és biztosan dolgozhatik ott is, ahol a Langdon-féle szkepszisz mellett a legjobb akarat s a legélesebb elme is csütörtököt mond.

Ami a magam dolgát illeti, mindjárt előljáróban kijelentem, hogy a šumér kérdés eredetileg csak annyiban érdekelt, vajjon a šumér nyelvnek a török-tatár nyelvekhez való rokonsága, mint tudományos elv, tényleg meghaladottnak tekinthető-e, vagy nem.

A fenti kérdést tárgyaló tanulmányokból nem tudtam magamnak tiszta képet alkotni s így nem maradt számomra más út és mód, mint a šumér nyelvvel való közvetlen megismerkedés.

Hogy a šumér nyelv nem tartozhatik közvetlenül a török-tatár nyelvek közé, azt rövidesen beláttam, s így, mint elsősorban turkológus, félretehettém volna az egész kérdést.

Azonban, ugyancsak az első pillanatra, feltűnt nekem két körülmény:

1. a šumér ékírás rendszerének a kínai írással való egyelvűsége.
2. a šumér nyelvnek evidens egytagúsága.

A dolog nem hagyott nyugodni s hozzáfogtam a šumér ideogrammoknak a kínai fogalomjelekkel való összevetéséhez.

Természetes, hogy tökéletes egyezést alig találtam; de hát az evolúciós elmélet sem azért vergődött uralkodó állásra a mai világnézetben, mint hogyha a hüllők és madarak csontváza között semmi különbség nem volna.

További okoskodás helyett vessük egybe a következő írásjeleket:

šumér	𒍪 𒍫	víz, folyó,	kínai	川	folyó
„	𐀓 𐀔	tehén,	„	牛	tehén
„	𐀗	anya,	„	母	anya
„	𐀛	sertés,	„	豕	sertés
„	𐀞 𐀟	szekér,	„	車	szekér
„	𐀠 𐀡	sötét,	„	玄	sötét
„	𐀣	nyak	„	首	fej és nyak

Nem folytatom ezeket az összevetéseket, amelyekben a kínai jeleknek a šumér jelekkel való hasonlatossága a részletekben való különbségek dacára is szembeötlő, hiszen ezt a sorozatot minden megerőltetés nélkül lehetne nyújtogatni, különösen ha az ember tőkét akarna kovácsolni abból a tényből, hogy a latin írás *a*-ja, meg a héber írás א álefje, meg az arab írás elifje, mely csak egy függélyes vonal, egy és ugyanazon ős jelnek egyenes leszármazottjai s hogy a tünemények eme világában, ahol élünk, sokszor áthidalhatatlan genetikai különbségek választják el egymástól a hasonló dolgokat, míg a látszólag erősen eltérők genetikailag a legszorosabban összetartozhatnak.¹⁾

Mindenesetre jó ilyen kérdésekben óvatosnak lenni s a különbségeken felizgatott képzeletet inkább felderítő, mint rendező szolgálatra használni, azonban úgy gondolom, hogy a fentidézett jelek figyelmes szemlélete mindenkit meggyőzhet arról, hogy az egymással szembeállított šumér és kínai ideogramokban a vonások meglepő egyformasággal vannak elhelyezve s hogy a kínai írásjelekben, amelyeknek szántsándékkal választottam legmodernebb alakját, szembeötlő a vonások jó részének ékszerűsége.

Az sem hagyandó figyelmen kívül, hogy ezek a legmodernebb alakú kínai írásjelek rendszerint jobban hasonlítanak a šumér ideogramok arkhaikus formáihoz, amelyeket az ékszerűen stilizált jelek elé helyeztem, mint az utóbbiakhoz, sőt arra is van eset, hogy az arkhaikus alak ismerete nélkül a kínai és ékírásos jel egy-

¹⁾ Így a német *Œi* „tojás“ szónak a herero-néger *ei* „tojás“ szóhoz semmi köze, míg a latin *ovum* „tojás“ szóval valószínűleg egy töről fakadt.

bevetésére nem is gondolna az ember. Így a kínai 石 „kő“ jelentésű írásjelet alig merné az ember a šumér 𒂗 „kő“ mellé állítani, ha nem ismerné az utóbbinak primitív 𒂗 alakját is.

De éppen az ilyen jelek, amelyek érzékelhető tárgyakat jelölnek, akár csak a fentebb idézettek közül a „nyak“, „tehén“, „disznó“, „szekér“ jelentésű jelek, s mégis oly távol esnek már az illető tárgyaknak csak megközelítően eltalálnak nevezhető képétől is: azt mutatják, hogy a šumér ékiratok legprimitívebb írásjelei már egy hosszú, talán sok évezredes fejlődésnek megdermedt, mohos határkövei.

Az írásjelek külső hasonlóságánál azonban sokkal ékesebben és hangosabban beszél magának a továbbfejlesztett írásnak belső rendszere, szóval azok az elvek, melyeken a továbbfejlesztés általában alapszik.

A šumér¹⁾ ékirásban például 𒂗 felfemni, s ebben a jelben benne van 𒂗 elem, ami mint önállójel „menni“ és „láb“ jelentésű. E jelekben: 𒂗 tépni, 𒂗 ásni, és még igen sok más jelben benne van a 𒂗 jel, mely önállóan használva a „kéz“ szót jelenti.

Azt tapasztaljuk tehát, hogy a cselekvéseknek ideografikus jelölését a šumér írás úgy foganatosítja, hogy a cselekvésekben legközvetlenebbül érdekelt testrésznek a jelét veszi alapul, s azt bizonyos pótló vonásokkal bővítve igyekszik az olvasóban az illető cselekvés fogalmát felköltetni s vele a megfelelő szót eltaláltatni. Hogy pedig ez nemcsak szórványos eset, arról mindenki meggyőződhetik, aki a šumér ékirásos jeleket elemeikre bontva összehasonlító vizsgálat tárgyává teszi. Itt alapelvről, rendszerről van szó, s a fenti néhány példa tetszés szerint volna szaporítható.

Ennek az elvnek köszönheti létét tömémentelen sok kínai ideogram is. Ime egy pár példa: 跑 futni, 踢 taposni, 路 út; 打 ütni, 托 húzni, 拌 osztani, keverni.

Az idézett jelek közül az első háromban 𒂗 az alapjel, mely

¹⁾ Szándékosan használom itt és egyebütt is ezt a kifejezést, mert ennek az írásnak némelyek által hirdett sémi karaktere egyszerűen mese, mint az a továbbiakból is ki fog tűnni.

önállóan használva „láb“ jelentésű, a másik három jelnek főalkotórésze 𐎗 ami, mint azt a kínai írás minden ismerője tudja, nem egyéb, mint a „kéz“ eredeti jelének rövidített írása.

Egy másik, éppen ilyen fontos módja az új jelek alkotásának úgy a šumér, mint a kínai írásban, két vagy több önálló jelnek oly módon való kapcsolása, hogy azokból egy harmadik fogalomra lehessen következtetni: Ime néhány példa:

A šumér ékírásban 𐎗𐎗- sírni = 𐎗 víz + 𐎗 szem; 𐎗𐎗𐎗 tűzhely, kályha = 𐎗 lakott hely, szoba + 𐎗 tűz; 𐎗-𐎗 esni, eső = 𐎗 víz + 𐎗 isten, ég (Himmel.)

A kínai írásban tengersok közül néhány idevágó példa: 明 világos = 日 nap + 月 hold; 旦 hajnal = egyenes vonal, mely a látóhatárt jelöli, + 日 nap; 墨 tus = 黑 fekete + 土 föld.

Ha összehasonlítjuk a következő šumér írásjeleket: 𐎗𐎗- nőstény-szamár; 𐎗- urnó; 𐎗- leány, azt látjuk, hogy mindegyikben benne van a 𐎗 elem, mely önmagában „nő“, „nőstény“ értelemben használatos s általában benne van az olyan összetett jelekben, melyek a „nő“ fogalomköréhez tartozó dolgokat jelentenek, nemkülönben az állatok nőstényeit jelölő ideogramokban is.

Teljesen e szerint az elv szerint szerepel a šumér írásban bőrből készült tárgyak nevében 𐎗- bőr, a különféle madarak nevében 𐎗- madár, a fák, cserjék és fából készült tárgyak jelölésére szolgáló ideogramokban 𐎗- fa.

Ezeket meg a többi hasonló használatú jeleket, mikor egy összetett írásjelben a fenti vonatkozásban szerepelnek, a šumerológia „determinatívumoknak“ nevezi.

A kínai írás, összes fogalomjeleinek mai gyakorlati osztályozása, szótári rendezése szempontjából 214 olyan alapjelet ismer, melyek szerint az összes jelek elhelyezhetők szótári rendben. Ezeknek a neve 部首 azaz bu-šu, „osztályfő.“

Szerepük a következő pár példából világosan ki fog tűnni: 妹 hug (jüngere Schwester), 姥 nagyanya, 奶 tej, szoptatni, dada.

Ezekben, mint a „nő“ fogalommal kapcsolatos fogalmak jeleiben ott van a 女 jel, mely önálló használatban „asszony“ jelentésű és az „osztályfők“ között a 38.

韜 kardhüvely (Khinában rendszeren bőrből, vagy bőrhuzattal), 鞭 ostor, 鞍 nyereg. Ezekben közös elem a 177. osztályfő: 革 bőr. 鵝 házilud, 鵠 pacsirta, 鴉 papagály. Ezekben közös elem a 196. osztályfő: 鳥 madár. 松 fenyőfa, 柁 gerenda, 桃 barackfa. Ezeknek közös eleme a 75. osztályfő: 木 fa.

Nyilvánvaló, hogy a šumer determinatívumok meg a kínai osztályfők szerepe mind a két írásrendszerben azonos, az írásrendszer elvi alapjai szempontjából pedig döntő fontosságú.

A šumerológusok, s így Langdon is, beszélnek egyes esetekről, amikor a determinatívum, mint önálló szó olvasandó. Ebben azonban korántsem szabad a rendszer áttörését látni, hanem csupán azt, hogy a šumer determinatívumok épügy, mint a kínai osztályfők eredetileg önálló használatú jelek, s mint ilyenek mind a két írásrendszerben használatosak is. Ahol tehát olvasandó valamely állítólagos determinatívum, ott nem is determinatívum abban az értelemben, hogy egy összetett ideogrammnak grafikai alkotórésze, hanem önálló szó, amely a következő ideogramm által jelölt szóval összetett szót alkot.

Az idegen írásjeleket nem akarom a végletekig szaporítani, s azért magyar példával illusztrálom a mondottakat.

Tegyük fel, hogy šumer-rendszerű fogalomírásunk volna és akkor a „hordó“ szó jelölésére egy összetett írásjelet használnánk, amelynek egyik alkotó eleme a hordó anyagát jelölő „fa“ jelentésű ideogramm volna, az egész szó pedig, tekintet nélkül arra, hogy írott jelében benne foglaltatik a „fa“ jele, egyszerűen „hordó“ olvasású lenne. Ebben az esetben a „hordó“ szó ideogrammjában szereplő „fa“ jel tényleg determinatívumnak volna tekintendő. Ha azonban ugyanazzal az írásrendszerrel egymás mellé kerülne a „fa“ és a „kupa“ jele s ezt úgy olvasnók, illetve úgy kellene olvasnunk, hogy „fakupa“, akkor már a „fa“ szó jelét nem vehetnők a „kupa“ jeléhez tartozó determinatívumnak, hanem egy összetett szó első alkotó részének.

A šumer írás sokkal szétfolyóbb, mint a kínai s ez magyarázza a tévedések lehetőségét.

A kínai írásban nagyon sok olyan jel van, amelynek egyik alkotó része valamely determinativum, vagy „osztályfő“, amely arra a fogalom körre utal, amelybe az illető összetett jel által képviselt fogalom tartozik; másik része pedig olyan jel, amelynek az illető fogalomhoz semmi köze, de *kiejtése* olyan, mint az illető szóé, amelyet jelölni akarunk.

Igy a 洋 tenger jelentésű jelben 氵 a 85. osztályfő, amelynek jelentése „víz.“ Erről a jelről kell az olvasónak arra gondolnia, hogy az egész jel, amint előtte van, a víz fogalomkörébe tartozó valamit jelent. Az 冫 elem tulajdonképpen *juhót* jelent, de ehhez most nincsen semmi közünk, csak az a fő, hogy e jelnek *kiejtése jang*. Ugy kell tehát okoskodnunk, hogy a 洋 jel olyan, a víz fogalomkörébe tartozó valamit jelent, aminek a neve kínaiul *jang* hangzású. A 灬 jel *kiejtése* tehát *jang*, jelentése „tenger.“

Hasonlóképpen 犭 (li) = róka, 鯉 (li) = ponty. Az első jelben 犭 a 94. osztályfő és jelentése „kutya,“ tehát kutyaféle állatra kell gondolnunk; a második jelben 魚 a 195. osztályfő, jelentése „hal“, tehát arra hívja fel figyelmünket, hogy halfélére gondoljunk. Mindkettőben közös jel 里, melynek *ejtése li*, jelentése „falu“ „mér föld“, itt azonban mind a két jelben azért szerepel, hogy azok olvasásakor így okoskodjunk: 犭 kutyaféle állat, amelynek neve *li* ejtésű; 鯉 halféle állat, amelynek neve *li* ejtésű.

Meg kell azonban jegyezni, hogy az ilyen használatú jelek igen sokszor nem teljesen, hanem csak hozzávetőleg jelölik az illető ideogrammok *kiejtését*.

Ugyancsak ennek a jelszerkesztő módnak nyomait világosan megtaláljuk a *šumérban* is. Így 𠂔 (gin) = leány. Láttuk már, hogy 𠂔 nő, nőtény. A fenti jelben tehát azért szerepel, hogy a „nő“ fogalomkörére utaljon. A 𠂔 jel *jelentése* „város,“ *kiejtése* azonban „gin,“ s így a *kiejtés jelölése* végett szerepel a *šumér gin = leány* szó *ékirás* jelében a „nő“ jelentésű jellel kapcsolatban.

A példákat tovább nem szaporítom.

Ha a mondottakon kívül még figyelemre méltatjuk a kínai

írásjeleket alkotó vonások minőségét, bátran megállapíthatjuk a következő tényeket:

1. A kínai írás mai alakjában is ékszerű vonásokat mutat.
2. Az ékírás legprimitívebb jelei s a megfelelő kínai jelek között feltűnő hasonlatosságot tapasztalunk.
3. Az összetett jelek szerkesztése mind a két írásban többféle, de *azonos* elvek szerint történik.

Mindezekből pedig önként következik zárótételül, hogy a šumér ékírás meg a kínai írás egy és ugyanazon tőnek két hajtása s e két hajtás alapjellege már a közös tőben adva volt.

Ami most már a šumér nyelvet illeti, fentebb említettem, hogy szavainak túlnyomóan egytagú volta szembeötölő.

Ez a körülmény szükségképen arra inti a kutatót, hogy ennek a rendkívül érdekes és művelődéstörténeti szempontból végtelenül fontos nyelvnek a rokonait elsősorban az úgynevezett „egytagú” nyelvek közt keresse.

Ez a szempont pedig, kapcsolatban az írásrendszerből levonható tanulságokkal, elsősorban a kínai nyelvre utalja az embert.

Hozzá is fogtam a šumér szavaknak kínai és sziámi szavakkal való összevetéséhez s rövidesen arra a tapasztalatra jutottam, hogy nem rossz úton járok.

Az egyezések, amelyeknek elbírálásában a lehető legóvatosabb és legválogatosabb igyekeztem lenni, szigorú rostálgatás mellett is oly számosaknak bizonyultak, hogy azoknak döntő fontosságot kell tulajdonítanom.

Az alábbiakban ezekből a šumér-kínai szóegyezésekből csak mutatóványt közlök s meggyőző erejük, úgy hiszem, fel fog menteni az alól, hogy fejtegetéseimben hosszadalmas legyek.

Csak azt kívánom megjegyezni, hogy rövidség kedvéért a kínai szavakat csak egy nyelvjárásnak, a nankinginak figyelembevételével közlöm, amit a kínai nyelv ismerői természetesnek fognak találni, mert az élő kínai nyelvjárások között a nankingi hivatalos jelentőségben a mandzsú uralom alatt háttérbe szorult ugyan a pekingi mellett, nyelvészeti szempontból azonban meg van az a nagy fontossága, hogy kezdő mássalhangzói tekintetében régebbi nyelvállapotot tükröztet vissza, mint a pekingi nyelvjárás.

A nankingi nyelvjárást az érdekes, korán elhunyt Dr. Franz Kühnertnek „Syllabar des Nanking-Dialektes“¹⁾ című kitűnő mun-

¹⁾ Wien, 1898. Gedruckt mit Subvention der Kais. Akademie der Wissenschaften.

kája alapján ismerem, de a kínai szavak átírásában nem használhatom az ő rendszerét, amelyet a latin betűk német ejtésére való tekintettel állított össze, hanem a latin betűknek nálunk használatos értékét fogom figyelembe venni.

Különösen megjegyzendők a következők:

A šumér és kínai szavak írásában s = magyar sz; š = magyar s, z = magyar z.

A kínai szavakban, ha több magánhangzó van egymás mellett, azok egy szótagba ejtendők, mint ikerönhangzók.

A kínai szavak hangsúlyát nyomdai nehézségek elkerülése végett jelöletlenül hagytam.

šumér: *ba* = fél ($1/2$)

bad = fal

bal = lázadni

bal = kiönteni

bal = ásni

bar = osztani

bar, bir, bu, bur = világítani

bar = oldal

bur = gyékény

bur = kőedény

bur = társ

dab = megérkezni

dag, dal = fényes, tiszta

dar = tojás

di, du = menni

du = föld, ország

du, dug = jó, szép

dug = halott

dun = disznó (emse)

tab, tag = hozzáadni, növelni

tab, tug = kinyitni

tab = vágni

tag = kalapálni

ti = elvenni

til = megszűnni, abba hagyni

tu = összeúzni

kínai: *ban* = fél, felezni

ba = töltés, sánc

pan = lázadni

bo = szórni, szétszórni

pao = ásni

ba = osztani

bo = kiosztani

bing = fényes, ragyogó

pan = oldal

pu = gyékény, *pung* = gyékény

bo = kőkád

pung = társ, barát

dao = megérkezni

deng = fényes, tisztogatni

dan = tojás

da = menni

tu = föld, territorium

de = jóság, erény

tu = megölni

tun = disznó (emse)

tejn = hozzáadni, növelni

tan = kinyitni

ta = vágni, ütni

dao = kalapálni

tuj = elvenni

ting = megszűnni abba hagyni

dun = ütni, zúzni

tun = üreg
ga = ház
gar = szekér
gar = visszatérni
gar = világosság
gi = szép
gid = kötni
gid = gyökér
gin = erős
gin = leány
gin = küldeni
gir = gyűjteni
gir = csont
gu, gun = teljes
gud, gun = nyak
gud = metszeni
gal, gul, gun = nagy
gul = mag
gu = ország
kur = enni
ka = száj
kid, kiš, keš = kötni, szőni
kir = raktár
kur = sütni
kuš = gyenge
lag = tisztá
lag = menni
lal = gyenge
lam = fény, villám
lib = jönni
lil = szél, fujni
lu = férfi
ma, mal, mul = elnyivódni,
 elpusztulni.
ma, mu, mun = név
ma, miš, meš } hím
mu, muš }
ma, mu = hatalmas
maš = látomás (vizió)

dung = üreg
gja = ház, család
gja = szekér
gui = visszatérni
guan = világosság, fény
gja = szép
gji = kötni
gen = gyökér
gjing = erős
gu = fiatal leány
kjejn = küldeni
gjejn = gyűjteni
gu = csont
gung = mind, valamennyi
geng = nyak
ge = metszeni
gao = nagy, magas
gu = mag
goe (guo) = ország
kji = enni
ko (kou) = száj
kja = fonni, szőni
ku = raktár
kao = sütni
ku = nyavalyás, hervadt
lan = fényes
lai = jönni
lei = gyenge
ljan = fényes, ragyogó
li = menni
ljo = szélfuvás
lan = férfi, fiú
mu = elpusztulni, meghalni
ming = név
mu = négylábú állatok hímje,
 hímvirág
meng = hatalmas, nagy, ki-
 váló
mao = látomás, megjelenés

<i>mu</i> = fa	<i>mu</i> = fa
<i>mud</i> = sötét	<i>ma</i> = sötét, homályos
<i>mug</i> = szülő	<i>mu</i> = anya
<i>men</i> = korona	<i>mejn</i> = korona
<i>ne</i> = erő	<i>neng</i> = erő, képesnek lenni
<i>ne</i> = tűz	<i>nile</i> = láz
<i>nin</i> = nő	<i>njü</i> = nő
<i>sig, sug</i> = magas	<i>ša</i> = magas
<i>šu</i> = nyomorúságba esni, šeg = nyomor	<i>ša</i> = nyomorúságos
<i>sig, sug</i> = tele lenni, tele tölteni	<i>si</i> = telt, tele
<i>sil</i> = vágni	<i>sjei</i> = vágni
<i>sim</i> = szita	<i>šai</i> = szita
<i>šen, šin, sin</i> = tiszta, fényes	<i>sjujn</i> = tiszta, fényes
<i>sir</i> = énekelni	<i>ši</i> = ének, óda
<i>šu</i> = kéz	<i>šou</i> = kéz
<i>šub, sub</i> = imádni	<i>sung</i> = dicsőíteni
<i>sag</i> = fej, homlok	<i>šou</i> = fej
<i>sag</i> = méreg	<i>sig</i> = mérges
<i>sag</i> = rohanni	<i>su</i> = gyors
<i>šag, šib, šig</i> = tiszta, egész- séges	<i>šu</i> = tiszta, erényes, rom- latlan
<i>šag</i> = áradat	<i>šao</i> = vízár
<i>šam</i> = ár (Preis)	<i>šan</i> = jutalmazni
<i>šar</i> = írás	<i>šu</i> = könyv, írni
<i>sug</i> = sietni	<i>su</i> = sietős, gyors
<i>šeb</i> = eső	<i>ša</i> = eső
<i>šed, sid</i> = hideg	<i>si</i> = fagy, fázni
<i>šid</i> = számolni	<i>su, šu</i> = számolni, számlálni ; <i>su, šu</i> = szám, számla.
<i>sub, šub</i> = bolha	<i>sei</i> = tetű
<i>šeš</i> = legyőzni	<i>šeng</i> = legyőzni
<i>zag</i> = oldal	<i>dze</i> = oldalvást
<i>zem</i> = adni	<i>dzei</i> = kölcsön adni
<i>zid</i> = lakoma	<i>dzejn</i> = bucsúlakoma
<i>zig</i> = magas	<i>dzen</i> = magas
<i>zig</i> = imádni	<i>dzi</i> = áldozni

Ezekhez a szóegyezésekhez a következőket kívánom meg-
jegyezni :

Szó elején $b > p$, $d > t$, $g > k$, $s > \check{s}$ és egyéb hangváltások, valamint megvannak a *šumérban*, úgy megvannak a *khínai*ban is, még pedig nemcsak a különféle nyelvjárások között, hanem magában a *nankingi nyelvjárásban* is.

Ma már általánosan elfogadott feltevés, hogy a *ma* egytagú *khínai* és *indiai* nyelvek eredetileg többtagúak voltak s szavaik a hangsúly befolyása alatt zsugorodtak össze egytagúakká; s mivel ugyanezek a nyelvek szó végén csak bizonyos mássalhangzókat tűnék meg, mint például a *nankingi khínai* dialektus csak az *n*, *ng* mássalhangzókat, a *sziámi nyelv* az *n*, *m*, *ng*, *k*, *p*, *t* mássalhangzókat, azért a más ejtésű mássalhangzók a szavak végéről vagy eltűntek, vagy olyan mássalhangzókká változtak, amelyeket a kiejtés a szó végén is megtűr. Az utóbbi hangtűnetre igen tanulságos a *khínaival* oly közel rokon *siami nyelv*, amelynek írása a mai kiejtésnél régebbi nyelvállapotot tükröztet vissza, s melyben az írás szerint *d*, *s*, *cs* végzetű szavakat is *t* végzettel ejtik. Ugyanilyen okokból ejti a *pekingi khínai* például a *centimeter* szót *szan-ti-maj-tang*-nak, s ezeknek a hangtani különösségeknek figyelembe vétele szükséges a fentebb egybevetett *khínai* és *šumér* szavak hangbéli végződésének megítélésakor.

A *nankingi khínai* dialektus *k*, *p*, *t* hangokat ép oly kevéssé ismer a szó végén, mint a *pekingi*, azonban más *khínai* nyelvjárásokból, továbbá a *sziámi* nyelvvel való összevetésből, nemkülönben a *japáni* nyelvnek régi *khínai* kölcsönszavaiból megállapítható, mely szavak végződtek a *khínai* nyelvnek egy aránylag nem is igen régi állapotában *k*-ra, *p*-re, vagy *t*-re.

Már most, ahol az ilyen szavaknál a *šumér nyelv* még őrzi a régi tövégzetet, ott az a *khínaiban* is kimutatható. Ime egy példa a sok közül: *šumér*: *du*, *dug* = szép, jó; *khínai*: *de*, eredetileg *dek*, *dok*, a *japániban*, mint kölcsönszó *toku*.

Ami a *šumér nyelv* szófűzését illeti, abban a tekintetben a *khínaival* szemben nem egy különbséget mutat. Ilyen például az a körülmény, hogy a jelzőt rendszeren a főnév után teszi, a birtokost hasonlóképen a birtokszó után s látszólag előragokat használ új szóképzésére. Éppen ez az az ok, amiért *Munkácsi Bernátnak* a *šumér-török-tatár* rokonság iránt aggodalmai vannak.

Már most bizonyos, hogy a jelző a *khínaiban* is a jelzett szó előtt van, de ez nem döntő fontosságú, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a *sziámiban* ugyanúgy áll a dolog, mint a *šumérban*; a *sziámi* és *khínai nyelv* rokonságában pedig ép oly abszurdum volna.

kételkedni, mint akár a svéd és norvég nyelv rokonságában nem hinni.

Ami az előragokkal való szóképzést illeti, az is csak látszólagos dolognak fog bizonyulni. Így Langdonnál ezeket olvassuk: „*nam* elvont szavakat képez, pl. : *nun* = nagy, *namnun* = nagyság, *til* = élni, *namtil* = élet.“ Hogy ez a *nam* eredetileg valami *dolog* jelentésű szó, azt egyelőre nem merem határozottan állítani, de az bizonyosnak látszik, hogy a fentebbi képzési mód egészen olyan, mint amilyen az elvont fogalmakat jelentő szóképzése a sziamiban szokott lenni, ahol pl. : *di* = jó, *khvam-di* = jóság ; *rak* = szeretni, *khvam-rak* = szerelem. A *khvam* szó a sziamiban „dolog“ (Sache) jelentésű, s más szórendben ugyan, de éppen úgy szolgál elvont fogalmak képzésére, mint a japáni *koto* = dolog ilyen kifejezésekben : *aru* = lenni, *aru koto* = létezés, *utsukushii* = szép, *utsukushii koto* = szépség.

Mindezek alapján megállapítható és kimondható, hogy a *šumér* nyelvnek legközelebbi, sőt igen közeli rokonai az úgynevezett egytagú nyelvek, s hogy ha valami, úgy ezeknek tüzetes tanulmányozása és felhasználása tehet nagy szolgálatokat a *šumerológia*nak.

Miként a kínaiában és sziamiban, úgy a *šumér*ban is nagyon sok a teljesen egyforma hangalakú szó. A kínaiában és sziamiban különféle accentussal különböztetik meg az európai fülre nézve teljesen egyhangzású szavakat. Nagyon valószínűnek kell tartanunk, hogy így volt ez a *šumér*ban is, és hogy ez által vétetett eleje a Langdon által említett konfuzió lehetőségének.

Befejezésül még csak néhány megjegyzésre szorítkozom :

1. Annak feltevésére, hogy a kínai és sziami nyelv és rokonai a *šumér*ből származtak volna, nincs alap, de hogy ezzel egy közös töről származtak, az kétségtelen.

2. Nyelvtudományi irodalmunkban nagy tartózkodást látunk még a finnugor és török-tatár nyelvrokonság kérdésével szemben is, míg más oldalról egész bátor szavak hangzanak fel az ugor-indogermán nyelvrokonság lehetősége mellett. Ezzel szemben abban a meggyőződésben vagyok, hogy a finnugor nyelveknek a török-tatár nyelvekkel való rokonságát ma már kétségbe vonni nem lehet s így áll a dolog a többi úgynevezett ural-altaji nyelvekkel is. A *šumér* és kínai nyelv és ezeknek közvetlen rokonai pedig, mint legközelebb majd kimutatni próbálom, egyenesen követelik, hogy az ú. n. ural-altaji rokonságba felvétessenek.